

IV. IN MEMORIAM

Władysław Czapliński 1905-1981

Dnia 17 sierpnia 1981 r. zmarł Władysław Czapliński, emerytowany profesor zwyczajny Uniwersytetu Wrocławskiego, wybitny uczony, niezrównany wychowawca i popularyzator historii, wielki autorytet moralny, jeden z pionierów życia naukowego na Ziemiach Zachodnich. Odszedł nagle, w trakcie realizowania ważnych przedsięwzięć naukowych i organizacyjnych. Jego przedwczesna śmierć stanowi niepowetowaną stratę także dla środowiska historycznoprawnego, z którym od lat związany był więzami ścisłej współpracy.

Władysław Czapliński urodził się 3 października 1905 r. w Tuchowie w województwie tarnowskim. W Tarnowie uczęszczał do szkół i tam też w 1923 r. uzyskał świadectwo dojrzałości. W latach 1923-1927 studiował historię i historię literatury na Uniwersytecie Jagiellońskim. Stopień naukowy doktora filozofii uzyskał za pracę pt. *Opozycja wielkopolska po krwawym „potopie” 1660-1668* (ogłoszoną następnie drukiem w Pracach Krakowskiego Oddziału PTH, nr 9, Kraków 1930). Promotorem był Władysław Konopczyński. W seminarium Konopczyńskiego została też napisana rozprawa habilitacyjna pt. *Władysław IV wobec wojny 30-letniej* (Rozprawy PAU, Wyd. Hist.-Filoz., ser. II, t. 45, Kraków 1937). Z Uniwersytetem był jednak tylko luźno związany, prowadząc wykłady; jego głównym miejscem pracy była szkoła średnia. Działalność nauczyciela gimnazjalnego pozwoliła



Mu umożliwić kontakty z młodzieżą i rozwinąć znany talent pedagogiczny. Mimo zaabsorbowania obowiązkami nauczycielskimi szybko rozwijał swój warsztat twórczy; dzięki niemu mógł wyjechać do Niemiec, Francji i Austrii jako stypendysta „Funduszu Kultury Narodowej”. Zebrane w ciągu kilkunastomiesięcznego pobytu zagranicznego materiały zostaną później wykorzystane w erudycyjnych rozprawach o XVII stuleciu. W czasie okupacji Władysław Czapliński pracował w biurze handlowym firmy Solvay w Krakowie, a jednocześnie aktywnie uczestniczył w tajnym nauczaniu. W 1946 r. przyjął propozycję przeniesienia się na Uniwersytet Wrocławski; miał już pozostać wierny tej Uczelni aż do przejścia na emeryturę w 1976 r. W tymże roku 1946 został profesorem nadzwyczajnym, w 1956 — profesorem zwyczajnym. Od 1952 r. kierował Katedrą Historii Powszechnej, od 1969 — Zakładem Historii Polski i Powszechnej XVII i XVIII w. Instytutu Historycznego Uniwersytetu Wrocławskiego. W latach 1951-1954 pełnił funkcję prodziekana Wydziału Filozoficzno-Historycznego.

Wielkie zasługi na niwie badań naukowych, na polu dydaktyki akademickiej i popularyzacji wiedzy historycznej oraz znaczące dokonania w dziedzinie organizacji życia naukowego sprawiły, że Profesora spotkały liczne zaszczyty i wyróżnienia. W roku 1974 został wybrany członkiem Duńskiej Królewskiej Akademii Nauk. W 1978 Uniwersytet Gdański nadał Mu doktorat honoris causa. Piastował godność członka honorowego Polskiego Towarzystwa Historycznego oraz Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego. Był odznaczony m. in. Krzyżem Kawalerskim, Krzyżem Oficerskim i Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski oraz tytułem Zasłużonego Nauczyciela PRL.

Cechami pisarstwa Władysława Czaplińskiego były rozległość zainteresowań twórczych oraz umiejętność połączenia w nim analizy źródłowej z syntetyzującymi uogólnieniami, a także perspektywa ujmowania spraw polskich na szerokim tle dziejów europejskich, powszechnych. W prawie 500 pracach (ich wykaz częściowo zamieszczono w Księgach pamiątkowych przygotowanych ku Jego czci z okazji 60 i 70 rocznicy urodzin) objął ogromny zakres zagadnień: zajmował się społecznymi i politycznymi dziejami Polski epoki Wazów, badał kwestię bałtycką i przeszłość krajów skandynawskich, prowadził głębokie studia nad dziejami Śląska i Niemiec, interesował się kulturą staropolską, podejmował tematy z zakresu szeroko rozumianej publicystyki historycznej i biografistyki, a także problemy wychowania młodego pokolenia historyków. Owocem tych zainteresowań były m. in. znane rozprawy: *Polska a Prusy i Brandenburgia za Władysława IV* (Wrocław 1947); *Traktaty pokojowe w Sztumskiej Wsi (Ogier Charles). Karola Ogiera Dziennik podróży do Polski 1635 - 1636* (Gdańsk 1950); *Akta do dziejów Polski na morzu (Acta Poloniae maritima)*, t. VII, cz. 1 - 2: 1632 - 1648 (Gdańsk 1951 - 1959); *Polska a Bałtyk w latach 1632 - 1648. Dzieje floty i polityki morskiej* (Wrocław 1952); *Dawne czasy. Opowiadania i szkice historyczne z XVII w.* (Wrocław 1957); *Na dworze Władysława IV* (Warszawa 1959); *Historia Danii* (napisana wspólnie z Karolem Górskim, Wrocław 1965); *O Polsce siedemnastowiecznej. Problemy i sprawy* (Warszawa 1966); *Władysław IV i jego czasy* (Warszawa 1976); *Historia Niemiec* (Wrocław i in. 1981, w której był autorem części drugiej, obejmującej okres 1492 - 1789). Plonem tych zainteresowań były także liczne hasła w „Polskim Słowniku Biograficznym”, a także wzorowo wydane *Pamiętniki Paska* (Wrocław 1952), *Pamiętnik Jerzego Ossolińskiego* (Warszawa 1976) oraz ogłoszony wspólnie z J. Jakubowskim *Nieznany traktat Pawła Piaseckiego* (Wrocław 1972).

Dla postępu nauk historycznoprawnych największe znaczenie miały publikacje Władysława Czaplińskiego poświęcone strukturze społeczeństwa szlacheckiego w pierwszej połowie XVII w., władzom centralnym w Polsce XVI i pierwszej połowie XVII stulecia oraz szlacheckiej myśli politycznej.

W licznych studiach nad ustrojem społecznym Rzeczypospolitej dochodził Władysław Czapliński do wniosku, że przewaga magnaterii nie była w XVII w. zjawiskiem swoście polskim. Uważał, że wzrost znaczenia magnatów nie pozbawiał samodzielności politycznej ani króla, ani szlachty, przynajmniej w takim stopniu, w jakim to widzieli swego czasu niektórzy historycy prawa. Przestrzegał też przed pochopnym przesuwaniem początku okresu oligarchii magnackiej na czasy Zygmunta III.

Z największą pasją podejmował Władysław Czapliński badanie dziejów organów władzy w Rzeczypospolitej. Już w 1938 r. zainteresowały go struktura i rola senatu za Władysława IV (por. w: *Studia historyczne ku czci Stanisława Kutrzeby*, t. I, Kraków 1938). Wyniki tych dociekań zachowały aktualność do dziś. To samo można powiedzieć o pionierskim swego czasu studium o wyborze posła na sejm w dawnej Rzeczypospolitej (Zob. *Dawne czasy. Opowiadania i szkice historyczne z XVII wieku*, Wrocław 1957). Najbardziej jednak zafrapowało Go funkcjonowanie sejmu polskiego w XVII w. Zainaugurował głębokie studia na tym polu świetną rozprawą

pt. *Dwa sejmy w roku 1652. Studium z dziejów rozkładu Rzeczypospolitej szlacheckiej w XVII wieku* (Wrocław 1955). Oparta — jak wszystkie prace Władysława Czaplińskiego — na starannej kwerendzie źródłowej, ukazywała sejm walny na tle całokształtu stosunków politycznych w państwie, w tkance podówcześniejszych tendencji społecznych oraz w związku z głównymi trendami polskiej polityki zagranicznej. Dawała plastyczny obraz funkcjonowania tego organu; przynosiła bogaty materiał odzwierciedlający poszczególne fazy kampanii przed- i posejmowych, prezentowała kolejne stadia obradowania w izbach, znakomicie oddawała klimat sejmowania, zmieniający się układ sił pomiędzy stanami politycznymi; była kopalią wiadomości o technice prac sejmowych. Książka weszła do klasyki polskiej historiografii, traktującej o dziejach staropolskiego parlamentaryzmu, obok takich dzieł jak Władysława Konopczyńskiego, *Liberum veto* (Kraków 1918), Konstantego Grzybowskiego, *Teoria reprezentacji w Polsce epoki odrodzenia* (Warszawa 1959) czy Bogusława Leśnodorskiego, *Dzieło Sejmu Czteroletniego* (Wrocław 1951). Wzbudziła też ogromne zainteresowanie i w poważnej mierze przyczyniła się do przyspieszenia tempa badań nad parlamentaryzmem polskim w okresie przedrozbiorowym w latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych. Trzeba z naciskiem podkreślić, że dzieło Mistrza kontynuowali przede wszystkim Jego uczniowie — m. in. Jarema Maciszewski, Krystyn Matwijewski, Stefania Ochmann, Jan Seredyka — a także uczniowie uczniów. Sam Profesor nie zamierzał zresztą zrezygnować z prowadzenia dalszych badań własnych na tej niwie. U schyłku lat siedemdziesiątych objął kierownictwo międzyresortowego tematu „Rola władz centralnych w kształtowaniu się świadomości politycznej, społecznej i prawnej w XVI - XVIII w. na tle porównawczym” (kryptonim: MR III/1. B.6) i w jego ramach zamierzał ogłosić monografię sejmu zwyczajnego z roku 1641. W druku znajduje się *Historia sejmu polskiego*, w której Władysław Czapliński opracował okres 1572 - 1648.

Charakterystyka twórczości naukowej Władysława Czaplińskiego nie byłaby pełną, gdyby z niej wyłączyć prace poświęcone polskiej myśli politycznej. Zafascynowanie doktryną wynikało u Niego nie tylko z przeświadczenia o tym, że historię tworzyli ludzie wraz z całym swoim ekwipunkiem intelektualnym i psychicznym, ale stanowiło też następstwo poglądu, że idee, programy, koncepcje są ważnym fragmentem społecznej rzeczywistości i nie mogą być usuwane poza pole badania, jeżeli badacz chce ujmować przeszłość integralnie. Studia nad doktryną zawsze też miały u Władysława Czaplińskiego charakter badań wspierających studia nad głównymi tendencjami w dziejach Polski XVII w. Badał więc ideologię *Satyr* Krzysztofa Opalińskiego i motywy sejmowej aktywności Stanisława z Brzezina Chrzastowskiego, dyskutował nad próbami reformy państwa w czasie najazdu szwedzkiego w latach 1655 - 1660, wracał do dylematów dyskusji politycznej, jaka toczyła się w kraju w latach 1609 - 1612, spierał się o rolę propagandy w służbie wielkich planów politycznych, z przenikliwą ostrością komentował ideowe treści polskiego pamiętnikarstwa i literatury religijnej XVII w.

Przedwczesne odejście Profesora Władysława Czaplińskiego jest wielkim ciosem dla polskich nauk historycznoprawnych.

HENRYK OLSZEWSKI (Poznań)

Leonard Bianchi 1923-1981

Docent JUDr., Dr. Sc. Leonard Bianchi urodził się w Wiedniu 15 maja 1923 r. Wyrastał w Bratysławie, skupiającej w okresie międzywojennym głównie trzy narodowości (słowacką, węgierską i niemiecką), w rodzinie noszącej w sobie ślady włoskiego i węgierskiego pochodzenia. Na późniejszym wyborze prawniczego zawodu zaciążył ojciec — znany bratysławski adwokat. Studia prawnicze ukończył na Wydziale Prawa Uniwersytetu Komenskiego w Bratysławie (1941-1945). W latach 1945-1949 odbywał podyplomowe studia na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Komenskiego. W okresie 1945-1953 wykonuje pracę asystenta w Katedrze Prawa Cywilnego na bratysławskim Wydziale Prawa (1946-1947 oraz 1949-1952), którą łączy z prawniczą praktyką w różnych przedsiębiorstwach państwowych oraz z zasadniczą służbą wojskową (1951-1952). W roku 1953 podejmuje pracę w Instytucie Państwa i Prawa Słowackiej Akademii Nauk w Bratysławie. Temu Instytutowi pozostał wierny aż do śmierci.

Rozwój naukowy doc. Leonarda Bianchi znaczony był uzyskaniem kandydatury (1957), docentury (1965), mianowaniem na stanowisko kierowniczego pracownika nauki (*vedúci vedecký pracovník*) — 1969 i wielkim doktoratem (1978).

Zmarły należał do czołowych czechosłowackich pracowników naukowych w zakresie historii państwa i prawa na terytorium Czechosłowacji. Był współautorem i redaktorem obszernego dzieła o fundamentalnym znaczeniu *Dejiny štátu a práva na území Československa v období kapitalizmu* (Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, Bratislava, I. zv. 1971, ss. 447; II. zv. 1973, ss. 782). Wykazywał aktywność nie tylko na polu pracy naukowej, ale i popularnonaukowej i publicystycznej. Był autorem 4 monografii: *Samospráva a občianske slobody v buržoáznej ČSR* (Bratislava 1954); *Súdna perzekúcia robotníckeho hnutia na Slovensku podľa zákona na ochranu republiky* (Bratislava 1955); *Právne formy monopolizácie za buržoáznej ČSR* (Bratislava 1965); *Die Tschechoslowakische Republik als bürgerlich-demokratischer Staat* (Berlin 1969). Napisał też przeszło 100 studiów i artykułów, poświęconych głównie ustrojowi burżuazyjnego państwa i burżuazyjnemu prawu, obowiązującemu na obszarze Czechosłowacji. Był autorem licznych recenzji, omówień, sprawozdań i przyczynków. Doktorat uzyskał na podstawie zespołu 13 prac, opublikowanych w latach 1954-1973, liczących w sumie 892 strony druku, tworzących jedność tematyczną, uwydatnioną w tezie doktoratu: „Prawna pozycja obywatela na Słowacji w okresie dualizmu i w burżuazyjnej Republice Czechosłowackiej. Krytyka burżuazyjnego państwa i prawa w latach 1867-1938”. Recenzenci doktoratu (doc. J. Kincl, prof. M. Kropilák, prof. B. Kučera, prof. K. Rebro) bardzo wysoko ocenili zespół prac będących podstawą przewodu. Pełną bibliografię prac naukowych docenta Leonarda Bianchi przyniosą zapewne czechosłowackie czasopisma historyczne i historycznoprawne.

Pod względem językowej erudycji przypominał bardzo dziewiętnastowiecznych słowackich uczonych i działaczy narodowych. Szczególne zdolności językowe oraz sytuacja rodzinna spowodowały, że doc. Bianchi posługiwał się biegle kilkoma językami obcymi (angielski, czeski, francuski, niemiecki, rosyjski, węgierski, włoski). Czytał swobodnie po bułgarsku, po polsku i serbochorwacku. Pozwalało Mu to występować swobodnie na konferencjach międzynarodowych, a także pisać w obcych językach. Ułatwiało podejmowanie się tłumaczeń zagranicznych prac prawniczych na język słowacki. Z większych przekładów wymienić należy przede wszystkim tłumaczenia francuskich książek André Tunca i René Davida (André Tunc, *Právo Spojených Štátov Amerických*, Wyd. SAV, Bratislava 1968, ss. 148, tłumaczenie wraz z JUDr. D. Nikodým, CSc.; René David, *Anglické právo*, Wyd. SAV, Bratislava 1972, ss. 125).

Był niestrudżonym propagatorem i organizatorem wielu międzynarodowych konferencji historycznoprawnych. Pierwsze z nich były bilateralnymi, czechosłowacko-węgierskimi. Stopniowo przerodziły się w spotkania historyków prawa wszystkich prawie krajów socjalistycznych, ostatnio prawie zawsze z udziałem uczonych Zachodu. Na większości tych międzynarodowych spotkań występował z interesującymi, wartościowymi referatami.

Międzynarodowa aktywność Leonarda Bianchi to Jego wystąpienia naukowe nie tylko w Budapeszcie i Pięciukościolach, ale i w Berlinie, Bukareszcie, Katowicach, Krakowie, Krems, Moskwie, Paryżu, Rzymie, Strasburgu, Warszawie, Wrocławiu i zapewne w wielu jeszcze ośrodkach, których nie pamiętam. Był uznanym reprezentantem słowackiej historii prawa, której dwadzieścia lat rozwoju nakreślił wraz z J. Karpatem w artykule *La historiographie du droit en Slovaquie après 1960* („*Studia Historica Slovaca*”, XI, Bratislava 1980). Prace doc. Bianchi ukazywały się na Czechosłowacji, ale również za granicą (Francja, NRD, Polska, RFN, Węgry, Włochy, ZSRR). W Strasburgu — w latach 1964-1967 — wykładał — w ramach Międzynarodowego Wydziału Porównawczej Nauki Prawa — zasady prawa socjalistycznego.

Z Polską łączyły Go kontakty naukowe i więzy przyjaźni nie tylko z historykami prawa, ale i z przedstawicielami prawniczych dyscyplin dogmatycznych oraz historykami. U nas występował na konferencjach w Warszawie i Wrocławiu. Do Katowic i Krakowa przyjeżdżał gościnnie z wykładami. W Polsce znany był od pierwszej wzmianki o Jego osiągnięciach i planach badawczych (V. Vaněček, *Prace prawnohistoryczne we współczesnej Czechosłowacji*, CPH, R. IX, 1956, z. 2, s. 195). Potem bibliografie V. Proházky, K. Malého, J. Sawickiego oraz K. Kučery i K. Malého informowały o rosnącym systematycznie dorobku naukowym Zmarłego. On sam z kolei sporo uwagi poświęcał polskiej historii prawa i polskiemu systemowi prawnemu. Napisał wiele recenzji prac polskich autorów. Zostały one opublikowane przede wszystkim w trzech czasopismach: „*Historický časopis*”, „*Právněhistorické studie*”, „*Právní obzor*”.

W pracy naukowo-organizacyjnej dał się poznać jako aktywny członek komitetów redakcyjnych 4 czasopism wydawanych przez akademie nauk i Ministerstwo Spraw Wewnętrznych („*Historický časopis*”, „*Právněhistorické studie*”, „*Právní obzor*”, „*Slovenská archivistika*”). Był członkiem komisji Prezydium Słowackiej Akademii Nauk do spraw organizacji towarzystw naukowych i komisji do spraw koordynacji badań na obszarze Tatr Wysokich, a także członkiem komisji Słowackiego Towarzystwa Historycznego i Słowackiego Towarzystwa Prawa Międzynarodowego. Wechodził też w skład komisji do spraw obron rozpraw doktorskich w działach 1404, 1405 i 1407 (prawo administracyjne; prawo gospodarcze; prawo cywilne).

Wiele serca i oddania poświęcał ludziom, pracując jako przewodniczący komisji odszkodowawczej rady narodowej miasta Bratysławy. Z życzliwym, otwartym przyjęciem spotykali się zawsze wszyscy zwracający się do Niego o pomoc i radę.

Docent Leonard Bianchi zmarł nagle w Bratysławie 5 lipca 1981 r. W południe 9 lipca 1981 r. przyszli do bratysławskiego krematorium pożegnać tego wybitnego uczonego i prawego człowieka Jego najbliżsi, przyjaciele, koledzy i znajomi.

JOZEF CIĄGWA (Katowice)

